



**Katarzyna Szarzec**

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu  
Katedra Makroekonomii i Historii Myśli Ekonomicznej  
k.szarzec@ue.poznan.pl

## WOLNOŚĆ GOSPODARCZA W KRAJACH TRANSFORMUJĄCYCH SIĘ W OKRESIE KRYZYSU FINANSOWEGO W LATACH 2007-2010<sup>1</sup>

**Streszczenie:** Celem artykułu jest analiza zależności między kryzysem finansowym z lat 2007-2010 a poziomem wolności gospodarczej w krajach transformujących się. Do analizy wybrano 24 kraje dla okresu 1996-2013. W badaniu zastosowano test Chowa dla zmiennych: indeks wolności gospodarczej i jego trzy subindeksy publikowane przez Heritage Foundation oraz tempo zmian PKB. Z analizy wynika, że dla panelu krajów transformujących się punkt zwrotny wystąpił dla indeksu wolności gospodarczej i wolności monetarnej w 2008 roku. W przypadku czterech indywidualnych modeli krajów uzyskane rezultaty dały podstawę do wnioskowania o braku stabilności analizowanych parametrów w okresie kryzysu lat 2007-2010.

**Słowa kluczowe:** wolność gospodarcza, kraje transformujące się, kryzys finansowy.

### 1. Wolność gospodarcza

Wolność gospodarcza jest przypisana człowiekowi w jego wyborach i działaniach ekonomicznych. We współczesnej gospodarce jej zakres jest z jednej strony ograniczony przez państwo, ale z drugiej – w wyniku zawartej umowy społecznej – to państwo umożliwia człowiekowi korzystanie z wolności.

Istnieje wiele definicji wolności gospodarczej, ale większość badaczy zgadza się, że obejmuje ona: bezpieczne prawa własności (w stosunku do legalnie nabytych przedmiotów i praw); wolność zawierania umów z podmiotami krajowymi i zagranicznymi; brak interwencji państwa w warunki, na jakich są zawie-

<sup>1</sup> Praca powstała w ramach projektu pt. „Państwo wobec wolności gospodarczej. Teoria i praktyka transformacji”, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2011/01/B/HS4/00802.

rane dobrowolne umowy oraz wolność od konfiskaty własności przez nadmierne opodatkowanie lub niespodziewaną inflację<sup>2</sup>. Pierwsze mierniki wolności gospodarczej i badania empiryczne dotyczące relacji wolność gospodarcza a rozwój/wzrost gospodarczy pojawiły się dopiero w latach 90. XX wieku. Dwa najważniejsze z nich to: *Index of Economic Freedom*, stworzony przez The Heritage Foundation i „Wall Street Journal” oraz *Economic Freedom Index*, opracowany przez The Fraser Institute. Według autorów pierwszego wskaźnika wolność oznacza „brak przymusu i ograniczeń ze strony państwa w odniesieniu do produkcji, podziału i konsumpcji dóbr i usług, ponad poziom służący ochronie i utrzymaniu tejże wolności gospodarczej”<sup>3</sup>.

Indeks wolności gospodarczej Heritage Foundation (zwany dalej IWG)<sup>4</sup> przedstawia ogólną ocenę zakresu stosowania przymusu przez państwo w sferze gospodarki. Jest to wskaźnik syntetyczny oceniający zakres wolności gospodarczej w 10 obszarach, które stanowią następujące subindeksy: ochrona praw własności, wolność od korupcji, wolność fiskalna, wydatki rządowe, wolność prowadzenia biznesu, wolność na rynku pracy, wolność monetarna, wolność handlu międzynarodowego, wolność inwestowania, wolność sektora finansowego. Im wyższy poziom wskaźnika, tym wyższa wolność gospodarcza w danym obszarze. Na potrzeby niniejszej analizy bliżej zostaną przedstawione trzy subindeksy, tj.: wolność fiskalna, wydatki rządowe i wolność monetarna, które oceniają zakres polityki fiskalnej i monetarnej. Są one zdefiniowane następująco:

1. Wolność fiskalna (*Fiscal Freedom*) – mierzy obciążenia podatkowe nakładane przez rząd. Składa się z oceny trzech składników: najwyższej krańcowej stawki podatków dochodowych nakładanych na osoby fizyczne i prawne oraz wielkości wpływów z podatków w relacji do PKB.

2. Wydatki rządowe (*Government Spending*) – ocenia poziom wszystkich wydatków rządowych (o ekwiwalentnym charakterze, jak i transferów) w relacji do PKB. Indeks – oprócz poziomu wydatków – ocenia także ich efektywność. Jeśli wydatki są bliskie zeru, to uznaje się, że władze państwa nie wypełniają w sposób efektywny swoich funkcji. Jeśli udział wydatków przekracza poziom 30% PKB, to ingerencja państwa w gospodarkę uznawana jest za nadmierną. Z uwzględnieniem tych dwóch wariantów ocena tego obszaru wolności gospodarczej ulega obniżeniu.

<sup>2</sup> S.H. Hanke, S.J.K. Walters, *Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey*, „Cato Journal” 1997, Vol. 17, s. 120-121.

<sup>3</sup> G.P. O’Driscoll Jr., E.J. Feulner, M.A. O’Grady, *Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation Washington DC and Dow Jones and Company, New York 2004, s. 50.

<sup>4</sup> www.heritage.org Drugi indeks wolności gospodarczej opracowany przez Fraser Institute zawiera roczne dane od 2000 r. (www.freetheworld.com) i dlatego nie uwzględniono go.

3. Wolność monetarna (*Monetary Freedom*) – obejmuje ocenę stabilności poziomu inflacji (średnia ważona poziomu inflacji za ostatnie trzy lata) i kontroli cen. Jako benchmark traktowana jest sytuacja niskiej inflacji i niezależnego banku centralnego oraz braku kontroli cen.

Wybrane trzy subindeksy oceniają obszary, które zależą od prowadzonej polityki monetarnej i fiskalnej. Zgodnie z konsensusem w teoriach makroekonomii głównego nurtu (keynesowskiego i neoklasycznego) polityka makroekonomiczna winna być prowadzona na podstawie reguł, a nie być dyskrecyjna, cechować się przewidywalnością i transparentnością. Głównym celem polityki monetarnej jest stabilność cen, a polityki fiskalnej – zrównoważenie finansów publicznych. Tyle że kryzys finansowy lat 2007-2010, jego przebieg, głębokość i to, że dotknął głównie kraje wysoko rozwinięte, podważył ten konsensus. Przykładowo N.G. Mankiw i M. Weinzierl<sup>5</sup> postulują, że celem tych polityk w tak nadzwyczajnej sytuacji, jaką jest głęboki kryzys, ma być także zmniejszenie niepewności w gospodarce i pobudzenie wzrostu gospodarczego. W przypadku polityki monetarnej wskazują na kwestie pobudzenia wzrostu gospodarczego, przywrócenia zaufania do gospodarki, przełamania oczekiwań deflacyjnych. Z kolei w zakresie polityki fiskalnej piszą o konieczności uruchomienia wielkich fiskalnych pakietów stymulacyjnych i ratowania instytucji finansowych zagrożonych upadłością.

Celem artykułu jest analiza zależności między kryzysem finansowym lat 2007-2010, który był porównywany do wielkiego kryzysu lat 1929-1933, a zmianami wolności gospodarczej w 24 krajach postsocjalistycznych, które przeszły transformację gospodarczą. Transformacja oznaczała zwiększenie wolności gospodarczej poprzez przeprowadzenie deregulacji, liberalizacji i prywatyzacji gospodarki. Większość krajów transformujących się przeszła reformy gospodarcze i charakteryzują się one wyższą wolnością gospodarczą niż było to na początku transformacji. Warto przyjrzeć się, czy w czasie kryzysu finansowego lat 2007-2010 nastąpiła zmiana wolności gospodarczej, w szczególności w tym zakresie, na który wpływa polityka fiskalna i monetarna.

---

<sup>5</sup> N.G. Mankiw, M. Weinzierl, *An Exploration of Optimal Stabilization Policy*, „Brookings Papers on Economic Activity” 2011, Vol. 42, No. 1, Economic Studies Program, The Brookings Institution, s. 209-272.

## 2. Wzrost gospodarczy i wolność gospodarcza w krajach transformujących się

Z licznych badań zależności między wzrostem gospodarczym a wolnością gospodarczą dla różnych grup krajów wynika, że wolność gospodarcza ma wpływ na wzrost gospodarczy<sup>6</sup>. Jednocześnie z niektórych badań wynika, że wyższy poziom PKB *per capita* wpływa na zwiększenie zakresu wolności gospodarczej<sup>7</sup>. W literaturze panuje zgoda co do tego, że wolność gospodarcza ma istotny i pozytywny wpływ na tempo wzrostu gospodarczego, niezależnie od użytego wskaźnika, doboru krajów i okresu analizy. Związek między wolnością gospodarczą a tempem wzrostu gospodarczego ma charakter przyczynowo-skutkowy, w którym wolność jest przyczyną (w sensie Grangera) wzrostu. Ta zależność ma też miejsce w przypadku krajów transformujących się. Jak wynika z wielu badań, wolność gospodarcza jest jedną z głównych instytucjonalnych determinantów wzrostu gospodarczego w krajach transformujących się<sup>8</sup>.

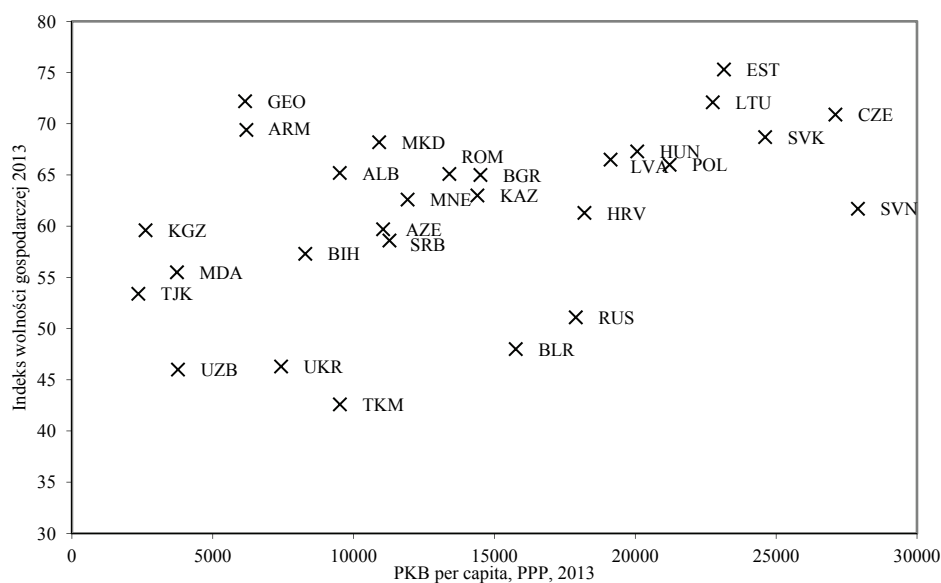
Najwyższą wolnością gospodarczą charakteryzują się najbogatsze kraje transformujące się pod względem PKB *per capita* (por. rys. 1). W porównaniu do 1996 roku (pierwsze dostępne dane) poziomy IWG – poza Rosją – zwiększyły się. W 2013 roku najwyższą wolność gospodarczą była odnotowana w Estonii, na Litwie i w Gruzji. Kraje Europy Środkowej i bałtyckie mają poziom wolności gospodarczej zbliżony do tej w krajach UE 15<sup>9</sup>. Najbardziej od poziomu UE 15 odbiegają były republiki radzieckie, poza krajami bałtyckimi i Gruzją. Kraje bez wolności gospodarczej to Ukraina, Białoruś, Turkmenistan i Uzbekistan (wskaźnik poniżej 49,9). Trzy ostatnie z nich uznaje się za kraje, które nie wprowadzają reform gospodarczych i politycznych.

<sup>6</sup> Przegląd literatury zob.: K. Szarzec, *Państwo w gospodarce. Studium teoretyczne – od Adama Smitha do współczesności*, WN PWN, Warszawa 2013, rozdz. 5.2.

<sup>7</sup> J.R. Hanson, *Prosperity and Economic Freedom. A Virtuous Cycle*, „The Independent Review” 2000, Vol. 4.

<sup>8</sup> Por. D. Piątek, M. Pilc, K. Szarzec, *Economic Freedom, Democracy and Economic Growth. A Causal Investigation within Transition Countries*, „Post-Communist Economies” 2013, No. 3; M. de Melo, C. Denizer, A. Gelb, *From Plan to Market. Patterns of Transition*, [w:] *Macroeconomic Stabilization in Transition Economies*, The World Bank, Transition Economics Division, Policy Research Working Paper 1997, No. 1866; J. Fidrmuc, *Economic Reform, Growth and Democracy During Post-Communist Transition*, „European Journal of Political Economy” 2003, No. 19.

<sup>9</sup> Por.: K. Szarzec, A. Baszyński, D. Piątek, M. Pilc, *Instytucje w krajach transformujących się*, GDRG, Poznań 2014, s. 9.



**Rys. 1.** Indeks wolności gospodarczej\* i PKB *per capita* PPP (USD) w krajach transformujących się w 2013 r.

\* 100 oznacza maksymalny zakres wolności. W zależności od wartości indeksu kraje są uznane za: bez wolności (0-49,9), w zasadzie bez wolności (50-59,9), umiarkowanie wolne (60-69,9), w zasadzie wolne (70-79,9) i wolne (80-100)

Źródło: Heritage Foundation, [www.heritage.org](http://www.heritage.org), dostęp: 1.06.2014; IMF Outlook, April 2014.

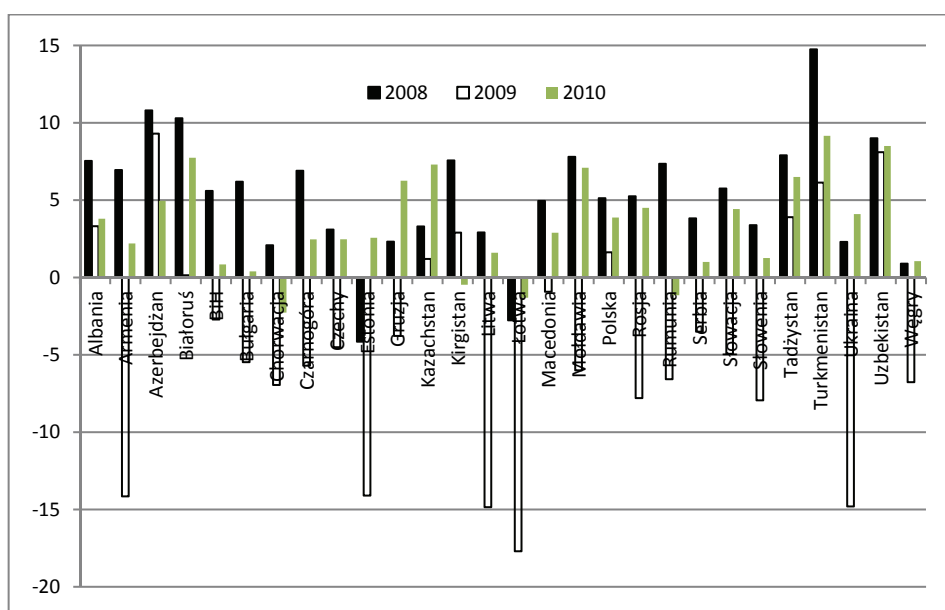
W okresie kryzysu lat 2007-2010 nastąpiło zmniejszenie wolności gospodarczej w większości analizowanych krajów<sup>10</sup>. W 2010 roku w porównaniu do 2007 roku największy spadek wolności gospodarczej zaobserwowano w przypadku: Czarnogóry, Estonii, Gruzji, Litwy, Łotwy, Tadżykistanu i Ukrainy. W tym okresie wolność monetarna spadła we wszystkich krajach poza Białorusią, Rumunią, Rosją, Słowacją i Uzbekistanem. W odniesieniu do 2007 roku, trzy lata później poziom wolności fiskalnej obniżył się w Azerbejdżanie, Czarnogórze, Estonii, Gruzji, na Litwie, Łotwie i Słowacji, w Tadżykistanie, Turkmenistanie i na Ukrainie. Indeks wydatki rządowe w 2010 roku w porównaniu do 2007 roku zwiększył się w przypadku Chorwacji, Estonii, Kirgistanu, Macedonii, Polski, Słowacji, Słowenii, Turkmenistanu i Uzbekistanu.

Kryzys finansowy, który rozpoczął się w USA pod koniec 2007 roku, spowodował poważne problemy w wielu obszarach gospodarki, takich jak: rynek nieruchomości, sektor bankowy i finansowy, zadłużenie sektora publicznego

<sup>10</sup> Na podstawie danych Heritage Foundation, [www.heritage.org](http://www.heritage.org), dostęp: 1.06.2014.

i prywatnego. Narodził się on w krajach wysoko rozwiniętych i dotknął przede wszystkim te właśnie kraje, gdzie odnotowane były wysokie spadki wartości PKB. Największe miały miejsce w 2009 roku. Przykładowo w 2009 roku PKB obniżył się w porównaniu do roku wcześniejszego o: 5,1% w Niemczech, 5,2% w Wielkiej Brytanii, 2,8% w USA<sup>11</sup>. Ale już w 2010 roku kraje te odnotowały dodatnie tempo zmian PKB.

Z 28 krajów transformujących się kryzys, rozumiany jako ujemna zmiana PKB, dotknął 18 krajów, w tym wszystkich, poza Polską, członków UE (rys. 2). Najwcześniej, bo w 2008 roku, kryzys zaczął się w Estonii i na Łotwie. Największe załamanie PKB nastąpiło w 2009 roku (podobnie jak w krajach wysoko rozwiniętych). W tym roku dwucyfrowy spadek PKB odnotowano w krajach bałtyckich, Armenii i na Ukrainie. Poza Ukrainą, która boryka się z wielkimi problemami politycznymi i gospodarczymi od lat, wymienione kraje stanowią przykład małych gospodarek, które są bardziej narażone na szoki zewnętrzne, ponieważ są mniej zdywersyfikowane i mają ograniczone zasoby naturalne<sup>12</sup>.



**Rys. 2.** Dynamika zmian PKB w latach 2008-2010 (rok do roku, w %)

Źródło: WEO database, April 2014 Edition, IMF.

<sup>11</sup> IMF Outlook, April 2014.

<sup>12</sup> P. Aghion, P. Bacchetta, A. Banerjee, *Capital Market and Instability of Open Economies*, CEPR Discussion Paper 1999, No. 2083.

Wśród głównych przyczyn wystąpienia kryzysu w krajach transformujących się wymienia się wysoki poziom internacjonalizacji i finansyzacji gospodarki oraz wysoki udział kredytów w walutach zagranicznych w kredytach ogółem udzielonych w danym kraju (tabela 1)<sup>13</sup>. Brak kryzysu w Azerbejdżanie i Kazachstanie związany jest z eksportem przez nie ropy naftowej, w pozostałych przypadkach wynika z niewielkiego powiązania krajów z gospodarką światową i niską finansyzacją gospodarki. Ocenia się, że negatywne skutki dla gospodarek nowych krajów członkowskich były większe niż w przypadku wysoko rozwiniętych gospodarek UE<sup>14</sup>.

**Tabela 1.** Pozycja międzynarodowa krajów transformujących się

Kraj	Internacjonalizacja (Ex+Im/PKB), % PKB		Saldo na rachunku bieżącym, % PKB		Kredyty w walutach zagranicznych, % kredytów bankowych ogółem	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
1	2	3	4	5	6	7
Albania	83,4	85,6	-10,4	-15,2	72,3	72,2
Armenia <sup>^</sup>	58,3	55,8	-6,4	-11,8	bd	bd
Azerbejdżan	96,6	89,2	27,3	35,5	bd	bd
Białoruś	128,2	129,6	-6,7	-8,2	41,5	bd
Bośnia i Hercegowina <sup>^</sup>	106,2	107,0	-9,1	-14,1	bd	bd
Bułgaria <sup>^</sup>	138,5	136,6	-25,2	-23,0	62,2	66,9
Chorwacja <sup>^</sup>	91,7	91,6	-7,3	-8,9	8,6	62
Czarnogóra <sup>^</sup>	bd	132,3	-39,5	-49,8	bd	bd
Czechy <sup>^</sup>	133,9	126,7	-4,4	-2,1	13	13,6
Estonia <sup>^</sup>	152,1	153,4	-15,9	-9,1	79,2	85,3
Gruzja <sup>^</sup>	89,4	87,5	-19,7	-22,0	60 <sup>e</sup>	bd
Kazachstan	92,4	94,4	-8,0	4,9	42,7	43,6
Kirgistan	137,8	146,2	-6,2	-15,5	bd	bd
Litwa <sup>^</sup>	120,7	130,9	-14,5	-13,3	54,8	64,0
Łotwa <sup>^</sup>	103,6	97,8	-22,4	-13,2	86,3	88,4
Macedonia <sup>^</sup>	122,2	127,3	-7,1	-12,8	bd	bd
Mołdawia <sup>^</sup>	143,7	135,4	-15,2	-16,1	bd	bd
Polska	84,9	84,7	-6,2	-6,6	24,4	32,6
Rosja <sup>^</sup>	52,0	53,6	5,5	6,3	25,2	15,3

<sup>13</sup> M. Myanta, J. Drahokoupil, *International Integration, Varieties of Capitalism and Resilience to Crisis in Transition Economies*, „Europe-Asia Studies” 2012, Vol. 64.

<sup>14</sup> D. Furceri, A. Zdzienicka, *The Real Effect of Financial Crises in the European Transition Economies*, „Economics of Transition” 2011, Vol. 19.

cd. tabeli 1

1	2	3	4	5	6	7
Rumunia <sup>^</sup>	72,4	73,9	-13,4	-11,5	54,3	55,5
Serbia <sup>^</sup>	bd	87,5	-17,8	-21,7	8,0	68,0
Słowacja <sup>^</sup>	173,4	173,6	-5,3	-6,6	23,6	bd
Słowenia <sup>^</sup>	140,2	138,2	-4,2	-5,4	9,6	bd
Tadżykistan	145,5	114,5	-8,62	-7,6	bd	bd
Turkmenistan	bd	bd	15,5	16,5	bd	bd
Ukraina <sup>^</sup>	95,4	103,1	-3,7	-7,1	49,9	59
Uzbekistan	bd	bd	7,3	8,7	bd	bd
Węgry <sup>^</sup>	161,0	162,3	-7,3	-7,4	52,4	65,7

Objaśnienia: ° – szacunki IMF; ^ – ujemne tempo PKB w okresie 2008-2010

Źródło: Internacjonalizacja: UNCTAD; saldo: IMF Outlook, April 2014; kredyty: M. Myanta, J. Drahekoupil: *International Integration, Varieties of Capitalism and Resilience to Crisis in Transition Economies*, „Europe-Asia Studies” 2012, Vol. 64, s. 14.

### 3. Kryzys a wolność gospodarcza – analiza empiryczna

Zależność między kryzysem finansowym 2007-2010 a zmianami wolności gospodarczej zbadano w 24 krajach transformujących się (z analizy, ze względu na brak danych, wyłączono Bośnię i Hercegowinę, Czarnogórę, Macedonię i Serbię). Do analizy wykorzystano test Chowa<sup>15</sup>. Jest to narzędzie używane do weryfikowania hipotezy o stabilności parametrów modelu ekonometrycznego, czyli określenia, czy w modelu występuje punkt zwrotny (*structural break*). Punkt zwrotny można interpretować jako jakościowe zjawiska, które powodują, że nie da się utrzymać założenia o stałości parametrów modelu ekonometrycznego w czasie. Analiza polega więc na określeniu, czy w modelu opisującym zależność między tempem zmian PKB a wolnością gospodarczą występuje punkt zwrotny. Model podstawowy jest dany równaniem:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 x_t,$$

gdzie:  $Y$  – dany indeks wolności,  $x$  – tempo zmian PKB,  $t$  – czas.

W modelu jako zmienną zależną przyjęto indeks wolności gospodarczej i trzy jego subindeksy: wolność fiskalną, wydatki rządowe i wolność monetarną. Jako zmienną niezależną przyjęto roczne tempo zmian PKB (baza IMF). Okres

<sup>15</sup> G.C. Chow, *Tests of Equality Between Sets of Coefficients in Two Linear Regressions*, „Econometrica” 1960, Vol. 28.



analizy obejmuje lata 1996-2013 (liczba obserwacji – 17) dla 24 krajów. W celu eliminacji niestacjonarności szeregów wartości czterech indeksów wyrażono jako zmiany wskaźnika w stosunku do roku poprzedniego (iloraz indeksu dla okresu  $t$  do indeksu dla okresu  $t-1$ ). Wszystkie dane zostały zlogarytmizowane. Tak wyrażone dane umożliwiają zbadanie, jak zmienia się elastyczność dynamiki PKB względem wolności gospodarczej w latach kryzysu.

Testowano, czy w latach 2008, 2009 i 2010 nastąpiły punkty zwrotne w relacji między zmianami wolności a zmianami PKB, które mogły być spowodowane kryzysem gospodarczym. Hipotezę zerową brzmiącą „brak zmian strukturalnych przy podziale próby w obserwacji w okresie  $t$ ” odrzucono, jeżeli  $p$ -wartość testu była mniejsza niż 5%. Hipotezę tę testowano przy pomocy testu Chowa dla panelu krajów i pojedynczych krajów.

Test Chowa przeprowadzono dla zmian indeksów i PKB dla panelu wszystkich 24 krajów i ich podgrup. Wykorzystano model panelowy typu *pooled*. Wyniki dla całego panelu (liczba obserwacji: 432) przedstawiono w tabeli 2.

**Tabela 2.** Wyniki testu Chowa (PKB a indeksy wolności gospodarczej)

Zmienna zależna	Kraje transformujące się			Kraje bałtyckie			Kraje transformujące się – UE			Kraje transformujące się – UE, bez Polski		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
IWG	8,14 ***	6,70 ***	4,34	1,27	0,91	0,89	0,45	0,53	0,70	0,74	0,74	1,02
Wolność fiskalna	2,28	1,37	0,65	0,02	0,06	0,04	0,67	0,57	0,27	0,47	0,43	0,32
Wydatki rządowe	2,68	2,05	1,39	0,55	0,32	0,90	0,35	0,29	0,31	0,19	0,18	0,22
Wolność monetarna	9,33 ***	6,58 ***	3,27 **	0,74	0,63	0,77	3,19**	2,07	1,20	2,82	1,76	1,02
Liczba krajów	24			3			11			10		

Objaśnienia: statystyka testu Chowa dla rozkładu F; poziom istotności: \*\*\* - 1%, \*\* - 5%

Porównując wartości statystyk testowych stwierdzono, że w przypadku panelu krajów transformujących się punkty zwrotne wystąpiły w 2008 roku dla relacji IWG a PKB oraz wolność monetarna a PKB. Przy czym istotne wyniki dla 2009 czy 2010 roku wskazują na niestabilność relacji IWG oraz wolności monetarnej do PKB w całym okresie kryzysu gospodarczego. Dla panelu krajów członków UE (11 krajów) punkt zwrotny dla relacji PKB a indeks wolności monetarnej wystąpił w 2008 roku. Jeśli wyłączymy z analizy tej grupy Polskę, która jako jedyna nie doświadczyła spadku PKB, to w ogóle nie stwierdzono punktów zwrotnych przy żadnej relacji. Dla panelu trzech krajów bałtyckich, które zostały najbardziej dotknięte kryzysem, nie stwierdzono żadnych punktów zwrotnych.

Przeprowadzono także test Chowa dla panelu, w którym zmiennymi zależnymi były indeksy wolności gospodarczej (wartości zlogarytmowane), a jako zmienne niezależne przyjęto wyraz wolny i trend. Starano się w ten sposób określić, czy w okresie kryzysu nastąpiły istotne zmiany w tendencji rozwojowej wybranych indeksów. W analizie wszystkich krajów transformujących się stwierdzono tylko wystąpienie punktu zwrotnego dla wolności monetarnej w 2008 roku. Dla panelu krajów bałtyckich w analizie tendencji rozwojowej wybranych indeksów w okresie kryzysu stwierdzono punkty zwrotne w 2008 roku dla indeksów wolność fiskalna i wolność monetarna. W nowych krajach członkowskich nie stwierdzono żadnych punktów w przypadku analizy trendu indeksów w okresie kryzysu. W tej grupie z wyłączeniem Polski punkt zwrotny nastąpił w 2008 roku dla indeksu wolności monetarnej i trendu.

Następnie sprawdzono, czy wystąpiły zmiany strukturalne w badanym okresie w indywidualnym kraju, wykorzystując test Chowa. Szacowano test po kolei dla 2008, 2009 i 2010 roku i po uzyskaniu istotnego (poziom istotności 5%) wyniku procedurę przerywano. Badano dwie relacje: tempo zmian PKB a indeksy wolności oraz trend (t) a indeksy wolności. Zbiorcze wyniki przedstawiono w tabeli 3. W nawiasie zaznaczono rok wystąpienia punktu zwrotnego.

**Tabela 3.** Punkty zwrotne dla indywidualnych krajów

Zmienna	IWG	Wolność fiskalna	Wydatki rządowe	Wolność monetarna
PKB	Armenia <sup>^</sup> (2008)	-	Kazachstan (2010), Słowenia <sup>^</sup> (2010), Tadżykistan (2010)	Chorwacja <sup>^</sup> (2008), Mołdawia <sup>^</sup> (2008), Polska (2009)
trend (t)	Armenia <sup>^</sup> (2008)	-	Białoruś (2009), Gruzja <sup>^</sup> (2010), Tadżykistan (2010)	Litwa <sup>^</sup> (2008), Łotwa <sup>^</sup> (2008)

Objaśnienie: <sup>^</sup> – kraje, w których odnotowano spadek PKB w latach 2008-2010

Z przeprowadzonych dla indywidualnych krajów analiz wynika, że dla zależności IWG a tempo zmian PKB punkt zwrotny wystąpił tylko w Armenii. Punkty zwrotne w przypadku PKB i indeksu wolności monetarnej miały miejsce w Chorwacji, Mołdawii i Polsce. W trzech krajach stwierdzono wystąpienie punktów zwrotnych w indeksie wolności wydatków rządowych w 2010 roku. Punkty zwrotne nie wystąpiły w badanym okresie w przypadku 17 krajów.

Przeprowadzono również test Chowa dla modelu, w którym zmiennymi zależnymi były indeksy wolności gospodarczej (wartości zlogarytmowane), a jako zmienne niezależne przyjęto wyraz wolny i trend (t). Z przeprowadzonych badań wynika, że nie wystąpiły punkty zwrotne w żadnym indeksie w 18 krajach (tabela 3). Takie

same wyniki uzyskano w przypadku zależności indeksy a PKB i indeksy a czas: dla IWG (punkt tylko w Armenii), wolności fiskalnej (brak w ogóle), w 20 przypadkach indeksu wydatki rządowe (punkt tylko w Tadżykistanie) i 19 wolności monetarnej (brak punktów). W żadnym z wariantów (PKB i czasu) nie stwierdzono zmian w indeksie wolności fiskalnej.

## Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynikają następujące wnioski: Analizowana grupa 28 krajów transformujących się jest dość zróżnicowana pod względem zakresu wolności gospodarczej, poziomu PKB, jak i stopnia umiędzynarodowienia gospodarki. W większości krajów największe negatywne zmiany wolności gospodarczej wystąpiły w latach 2008-2009. Skutki kryzysu finansowego kraje te odczuły w różnym stopniu, od głębokiego załamania PKB do wzrostu PKB.

Badając wszystkie kraje transformujące się, stwierdzono tylko wystąpienie punktu zwrotnego dla IWG i wolności monetarnej w 2008 roku. Z kolei w analizie indywidualnych krajów w przypadku czterech modeli uzyskane rezultaty dały podstawę do wnioskowania o braku stabilności analizowanych parametrów w latach 2008-2010. Można to interpretować tak, że wpływ polityki fiskalnej i monetarnej na elastyczność między wybranymi indeksami wolności gospodarczej a dynamiką PKB w latach 2008-2010 nie był w istotnym stopniu inny niż we wcześniejszym okresie. Rządzący nie podejmowali specjalnych działań dostosowawczych w ramach regulacji określających zakres wolności gospodarczej, działając według reguł, a nie dyskrecjonalnie. Pewne decyzje dotyczyły „poluzowania” polityki monetarnej, co skutkowało wzrostem inflacji w trakcie kryzysu i tuż po.

Przy interpretacji powyższych wyników należy jednak mieć na uwadze krótki szereg czasowy, a tym samym niewielką liczbę obserwacji. Potwierdzenie wyników i wniosków wymaga dalszych badań z wykorzystaniem większej liczby wskaźników opisujących politykę fiskalną i monetarną, co umożliwiłoby estymacje równań na podstawie większej liczby obserwacji (np. dane kwartalne). Wskazane jest również powtórzenie przeprowadzonego badania dla innych regionów świata.

## Literatura

- Aghion P., Bacchetta P., Banerjee A., *Capital Market and Instability of Open Economies*, CEPR Discussion Paper 1999, No. 2083.
- Chow G.C., *Tests of Equality Between Sets of Coefficients in Two Linear Regressions*, „Econometrica” 1960, Vol. 28.
- Fidrmuc J., *Economic Reform, Growth and Democracy During Post-Communist transition*, „European Journal of Political Economy” 2003, No. 19.
- Furceri D., Zdzienicka A., *The Real Effect of Financial Crises in the European Transition Economies*, „Economics of Transition” 2011, Vol. 19.
- Hanke S.H., Walters S.J.K., *Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey*, „Cato Journal” 1997, Vol. 17.
- Hanson J.R., *Prosperity and Economic Freedom. A Virtuous Cycle*, „The Independent Review” 2000, Vol. 4.
- Heritage Foundation, [www.heritage.org](http://www.heritage.org), dostęp: 1.06.2014.
- IMF Outlook, April 2014.
- Mankiw N.G., Weinzierl M., *An Exploration of Optimal Stabilization Policy*, „Brookings Papers on Economic Activity” 2011, Vol. 42, No. 1.
- Melo de M., Denizer C., Gelb A., *From Plan to Market, Patterns of Transition*, [w:] *Macroeconomic Stabilization in Transition Economies*, The World Bank, Transition Economics Division, Policy Research Working Paper 1997, No. 1866.
- Myanta M., Drahoukoupil J.: *International Integration, Varieties of Capitalism and Resilience to Crisis in Transition Economies*, „Europe-Asia Studies” 2012, Vol. 64.
- O’Driscoll G.P. Jr., Feulner E.J., O’Grady M.A., *Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation Washington DC and Dow Jones and Company, New York 2004.
- Piątek D., Pilc M., Szarzec K., *Economic Freedom, Democracy and Economic Growth. A Causal Investigation within Transition Countries*, „Post-Communist Economies” 2013, No. 3.
- Szarzec K., Baszyński A., Piątek D., Pilc M., *Instytucje w krajach transformujących się*, GDRG, Poznań 2014.
- Szarzec K., *Państwo w gospodarce. Studium teoretyczne – od Adama Smitha do współczesności*, WN PWN, Warszawa 2013.
- WEO database, April 2014 Edition, IMF.
- [www.freetheworld.com](http://www.freetheworld.com).
- [www.heritage.org](http://www.heritage.org).

**ECONOMIC FREEDOM IN TRANSITION  
COUNTRIES DURING FINANCIAL CRISIS 2007-2010**

**Summary:** The objective of a paper is to analyze a relationship between financial crisis 2007-2010 and economic freedom in 24 transition countries. Selected variables are: index of economic freedom Heritage Foundation and its three subindexes and GDP growth. Chow test was employed. In a panel of transition countries a structural break was identified in case of index of economic freedom and monetary freedom in 2008. There was a structural break in the period of 2007-2010 in four models of individual countries.

**Key words:** economic freedom, transition countries, financial crisis.